

TvMR

MENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN
RECHTENMENSENRECHTENMENSENRECHTEN

elfde jaargang • januari - februari - maart 2014 • nr. 1
driemaandelijkse uitgave
TvMR is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud	Update	2
	<ul style="list-style-type: none">• Ugent experimenteert met 'Legal Clinic'• Klachtenprocedure IVRK treedt in werking• IADL-Congres 15 tot 19 april 2014	
	Editoriaal	3
	<ul style="list-style-type: none">• Brood en spelen: zoethouder voor het volk? Mensenrechten en kinderrechten van Sotsji tot Rio de Janeiro <p><i>Katelijne Demeyere</i></p>	
	Interview	4
	<ul style="list-style-type: none">• Het recht op privacy onder druk? deMens.nu Magazine sprak met Caroline De Geest <p><i>Brian Vatteroth</i></p>	
	Artikelen	7
	<ul style="list-style-type: none">• Toepassing van de rechten van het kind in het Vlaams basisonderwijs. Casestudy van 'kinderrechtensholen' <p><i>Hilde De Vleeschouwer</i></p> <ul style="list-style-type: none">• In de naam van de vader. Een mensenrechtelijke analyse van de oude en nieuwe Belgische naamwetgeving <p><i>Yaiza Janssens</i></p>	
	Rechtspraak	16
	<ul style="list-style-type: none">• Tulband op identiteitsdocument. Singh verloor in Straatsburg, maar wint nu in Genève <p><i>Saïla Ouald Chaïb</i></p>	

TvMR

Tijdschrift voor Mensenrechten
Driemaandelijke uitgave
Verschijnt vier keer per jaar
Aanbevolen citeerwijze: TvMR

ISSN 1379-0250

Redactie

Hoofredacteur: Paul de Hert
Eindredactie: Caroline De Geest
Redactie: Benfquih-Mohammed Yousra,
Charline Daelman, Willem
Debeuckelaere, Marijke De Pauw, Annelies
D'Espallier, Yves Haeck, Aagje Ieven, Veronique
Joosten, Laurens Lavrysen, Koen Lemmens,
Michael Merrigan, Saira Ouald-Chaib, Paul
Pataer, Stefan Sottiaux, Maxime Stroobant,
Astrid Thienpont, Jozefien Van
Caeneghem, Catherine Van De Heyning, Arne
Vandenbogaerde, Katrien Van Der Heyden,
Nathalie Van Leuven, Andy Van Pachtenbeke,
Mieke Verheyde

Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw.

Abonnement op TvMR? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09 223 07 38 – fax: 09 223 08 48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: www.mensenrechten.be

Redactionele samenwerking en disclaimer

Het Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw. De redactie heeft een volstrekt autonoom statuut. Het TvMR strekt tot het aanmoedigen van het onderzoek naar actuele mensenrechtenthema's en het verspreiden van de kennis hierover. Voor publicatie aangeboden teksten, arresten en vonnissen en te bespreken boeken mogen rechtstreeks naar het redactiesecretariaat worden gestuurd. De redactie behoudt zich alle rechten voor de publicatie van ingezonden artikels, werken, advertenties, ed. te weigeren. Aan de totstandkoming van deze publicatie is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de redactie en de uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnementen

Lid + abonnement op Tijdschrift voor Mensenrechten: 35 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor Strafrecht en Gevangeniswezen: 40 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 70 €
Steunend lid + abonnement op beide tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van het lidmaatschap, een abonnement op de tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

TvMR online

Je kan TvMR online raadplegen. De laatste vier nummers zijn beschikbaar voor abonnees. Vraag een login via tvmr@mensenrechten.be. Surf naar tvmr.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden veeleuvendig en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt TvMR gedrukt op kringlooppapier en zonder Vluchtige Organische Stoffen door Druk in de Weer, Gent.

Ugent experimenteert met 'Legal Clinic'

Aan de rechtsfaculteit van de UGent start volgend academiejaar een nieuw vak 'Legal Clinic Mensenrechten'. Studenten zullen juridisch advies geven in echte dossiers, aangebracht door partnerorganisaties. Het Centrum voor Mensenrechten heeft hiermee een dubbele bedoeling. Voor de studenten is het nuttig om ook toegepaste kennis op te doen, en de wereld van de mensenrechtenorganisaties al wat te leren kennen. Voor mensenrechtenorganisaties, die meestal met beperkte mankracht en middelen grote uitdagingen te lijf gaan, is dit een welkome versterking. In Leuven organiseert het Institute for Human Rights and Critical Studies de Legal Clinic reeds voor het tweede jaar op rij. Partners dit jaar zijn Amnesty International Vlaanderen, het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen en het Kinderrechtencommissariaat. Studenten onderzoeken een aantal welomlijnde onderzoeksvragen of case studies.

Klachtenprocedure IVRK treedt in werking

Op 19 december 2011 keurde de Algemene Vergadering van de VN een derde aanvullend protocol bij het Kinderrechtenverdrag goed. Dit protocol voorziet een klachtenprocedure bij het Kinderrechtenverdrag. Het protocol geeft kinderen of hun vertegenwoordigers de mogelijkheid om een klacht over de schending van hun rechten in te dienen bij het VN Comité voor de Rechten van het Kind eens alle gerechtelijke procedures in eigen land zijn uitgeput. Om in werking te treden moeten minstens tien verdragsstaten het protocol ratificeren. Op 14 april 2014 treedt het protocol in werking door de tiende ratificatie door Costa Rica. Het protocol voorziet ook de optie voor verdragsstaten om klacht in te dienen tegen andere verdragsstaten, alsook de mogelijkheid voor het Comité om een onderzoek in te stellen in geval van ernstige en systematische schendingen van kinderrechten. België heeft het protocol ondertekend in 2012 maar moet het nog altijd ratificeren.

IADL-Congres 15 tot 19 april 2014

Progress Lawyers Network (PLN) organiseert het congres van de Internationale Vereniging van Democratische Juristen (IADL). Het intussen 18de congres zal plaatsvinden in de lokalen van de Vrije Universiteit Brussel (VUB), van 15 t.e.m. 19 april. IADL is de grootste en oudste internationale organisatie van progressieve juristen ter wereld. De organisatie werd gesticht in 1946 door juristen die hun engagement - tijdens WOII - voor vrijheid, vrede en democratie wilden verder zetten. De eerste voorzitter van IADL was Rene Cassin, de latere voorzitter van het EHRM. De erevoorzitter van IADL was Nelson Mandela. Op de openingszitting van 15 april wordt het woord gevoerd door een keur van internationale sprekers: Michael Ratner, de advocaat van Julian Assange, Samir Amin, de bekende Egyptische econoom, Kumi Naaido, de internationale directeur van Greenpeace, Rashida Manjoo, de speciale VN-rapporteur voor het geweld tegen vrouwen, Raji Sourani, een Palestijnse mensenrechtenadvocaat en de laureaat van de alternatieve Nobelprijs 2013. Op 16 en 17 april zijn er commissiezittingen waar deelnemers uit alle hoeken van de wereld kennis en ervaring uitwisselen over thema's als: Het recht op vrede en de crisis van het internationaal recht; een democratische justitie voor het volk; het recht op verzet en protest; straffeloosheid en de internationale gerechtshoven; het recht op een zuivere en gezonde leefomgeving; de strijd voor gendergelijkheid en tegen alle vormen van discriminatie.

Meer info via: <http://18congres.iadllaw.org>

Brood en spelen: zoethouder voor het volk?

Mensenrechten en kinderrechten van Sotsji tot Rio de Janeiro

Thomas Bach, huidig voorzitter van het IOC, verklaarde naar aanleiding van de Olympische Winterspelen in Rusland dat *'sport niet gebruikt mag worden als een podium voor politieke dissidentie of om te proberen punten te scoren in interne of externe politieke wedstrijdes'*. Historisch gezien heeft sport inderdaad steeds een belangrijke rol gespeeld in alle samenlevingen wereldwijd en mag het niet gedegradeerd worden door al bestaande sociale problemen. Maar als een land zich kandidaat stelt om een megasportevenement te organiseren, weet de regering dat haar volledige reilen en zeilen zal worden doorgelicht. En wat als de sportevenementen zelf de voedingsbodem vormen voor de schendingen van mensenrechten?

Ontruiming van gemeenschappen voor infrastructuur voor massasportevenementen wordt hierbij bijna gezien als een noodzakelijk kwaad en een alledaags fenomeen. Naar aanleiding van de Olympische Spelen in Seoel in 1988 werden voor het bouwen van stadions en andere infrastructuur 720.000 mensen gedwongen uit hun huis gezet. Voor de Delhi Commonwealth Games in 2010 werden 300.000 inwoners van de stedelijke buitenwijken op een gewelddadige en ongeplande wijze verplicht te gaan wonen in kampen ver van scholen of de arbeidsmarkt. Ook voor het WK Voetbal in Zuid-Afrika werden 600 straatkinderen en jongeren verjaagd. Steeds stonden hier de rechten van de bevolking op het spel.

In Brazilië is de situatie niet beter. Bijna 30.000 families moesten hun woning verlaten om plaats te maken voor het WK Voetbal in 2014 en de Olympische Spelen in 2016. Alleen al in Rio de Janeiro, waar de Spelen plaatsvonden, moesten 3.000 families hun huis uit. Voor nog eens 7.800 families dreigt hetzelfde lot. Het BOPE-team, een eenheid van de militaire politie, ontruimde onlangs een historisch cultureel museum en heilige site voor de inheemse bevolking, dat naast het reusachtige Maracaña stadion ligt. Sergio Cabral, gouverneur van deelstaat Rio, wil het waardevolle erfgoed laten plaatsmaken voor een parkeerterrein. Voor de ontruiming bestormden de antiterreureenheden de ongewapende bezetters met traangasbommen, rubberkogels en zware tanks, die normaal ingezet worden bij gewapende drugsconflicten.

Naast parkeerruimte en infrastructuur, willen de autoriteiten ook werken aan een veiligheidsgevoel voor de komende toeristen en investeerders. Voor volwassenen én kinderen geldt in Rio de regel dat 'wie verdacht wordt op crackverslaving' ten allen tijde opgepakt kan worden en in een 'therapeutisch' gesloten instelling worden geplaatst. Ondanks het feit dat dit stadsdecreet in strijd is met de Grondwet en de jeugdwet (ECA), die vrijheid van beweging waarborgen, mobiliseerde het stadsbestuur alle politiediensten, waaronder de 'Ordeshok' ('choque de ordem') in een uiterst repressieve campagne. Een speciale equipe van gewapende militairen trekken er zwartgepantserde voertuigen met intimiderende witte doodshoofd op uit. De personen die op straat leven worden met dwang verjaagd, hun dekens en matrassen verbrand en hun eten afgenomen.

Volgens officiële cijfers van de lokale overheden werden in 2012 en 2013 4.785 straatkinderen opgepakt. Vermoedelijk zijn het er veel meer. Zo'n 4.000 kinderen 'verdwenen' tijdens de sociale opkuis voor de internationale klimaatop in Rio in 2012. Alleen al in het eerste semester van 2013 werden 785 kinderen opgepakt en werden er 30% meer kinderen opgesloten. Recentelijk nemen middenklasse jongeren het heft in eigen handen. Burgermilities jagen straatkinderen op en 'nagelen ze letterlijk aan de schandpaal.

Een groot deel van de straatkinderen wordt opgesloten in 'abrigos' – een soort opvanghuizen – in isolatie en zonder therapeutische- of herintegratieactiviteit. De drie uitgeruste jeugdopvanghuizen van de stad met amper 40 beschikbare plaatsen voor drugverslaafden zitten immers overvol. Drie van deze gesloten tehuizen kwamen in 2013 in opspraak wegens wanpraktijken: het permanent handboeien van 'patiënten', het mishandelen en drogeren van de gevangenen door onbevoegde bewakers zonder medische voorschriften, psychologische intimidaties en seksuele aanrandingen. Wanneer ook deze abrigos overvol zitten, wordt een deel clandestien (zonder enige tussenkomst van de jeugdrechtsbank of sociale dienst van de overheid) in de jeugdgevangenis opgesloten, waar de mensenrechtensituatie niet beter is. Er bestaan geen cijfers over het aantal kinderen dat nog opgesloten, dan wel terug herenigd is met hun gezin.

Het is dus hoog tijd dat er actie wordt ondernomen. Megaspportevenementen mogen niet de oorzaak zijn van verhoogde sociale ongelijkheid, ontruiming en onwettige aanhoudingen. Ze moeten een kans vormen voor het verwezenlijken van gemeenschappelijke doelen, thematieken op de agenda plaatsen, sociale ontwikkeling en tewerkstelling creëren en ook kwetsbare jongeren de kans geven zich volwaardig te ontwikkelen, o.a. via sport. Sport mag immers niet alleen geassocieerd worden met de rijke elite, marketing en repressie en de bevolking 'buitenspel' laten staan.

Katelijne Demeyere*

* Gastedito door Katelijne Demeyere, werkzaam bij KIYO, een NGO die strijdt voor de aandacht voor kinderrechten wereldwijd, o.a. in Brazilië

Het recht op privacy onder druk?

deMens.nu Magazine sprak met Caroline De Geest, Liga voor Mensenrechten

Brian Vatteroth*

Het recht op privacy wint aan belang. Dankzij de onthullingen van klokkenluider Edward Snowden lijkt het terrein voor privacyvoorvechters een stuk herwonnen. Media berichten frequenter over de waarde en bedreigingen van het recht op privacy en het bewustzijn omtrent privacy groeit. En dat is in deze hoogtechnologise tijden geen evidentie. Privacy is dood volgens sommigen, terwijl anderen nét nu op het belang van dit fundamentele recht wijzen. De subjectiviteit van het begrip maakt van privacy een wel erg persoonlijke zaak. Iedereen kiest voor zichzelf waar de grens ligt tussen het privéleven en de publiekesfeer. Die onbekendheid en subjectiviteit maken dit mensenrecht heel kwetsbaar. Toch is privacy een fundamentele voorwaarde voor vrijheid, democratie en samenleven. Voor de Liga voor Mensenrechten is het dan ook een kernthema. Beleidsmedewerkster Caroline De Geest legt uit hoe belangrijk het recht op privacy is en hoezeer het bedreigd wordt.

deMens.nu: Wat houdt privacy in als mensenrecht?

Caroline De Geest: Het recht op privacy werd in 1950 als mensenrecht erkend. Dit 'afweerrecht' beschermt burgers tegen overheidsingrijpen in hun privéleven. Binnen de persoonlijke privésfeer moet de burger zich autonoom en in alle vrijheid kunnen ontwikkelen, zolang hij niets verkeerd of verdacht doet heeft de overheid daar geen zaken mee.

deMens.nu: Wat zijn momenteel de belangrijkste bedreigingen voor het recht op privacy?

De Geest: Het recht op privacy staat onder enorme druk. De handel in privégegevens is big business. Bedrijven als Facebook en Google bieden gratis diensten, maar (de gegevens van) de gebruikers zijn het eigenlijke product. Ook overheden verzamelen steeds meer gegevens over ons. Daarnaast is er de wildgroei van steeds slimmere bewakingscamera's zoals de nummerplaat-, stem- en gezichtsherkenning of de camera-drones. Bovendien krijgen overheidsdiensten soms toegang tot de data van bedrijven. Het geheel van middelen om gegevens over ons te verzamelen, op te slaan én te analyseren is angstwekkend. Mensen zijn ook de waarde van privacy vergeten. Ze staan nog amper stil bij wat ze over zichzelf prijsgeven en waarvoor die gegevens gebruikt kunnen worden. Dat maakt het voor bedrijven en overheden juist zo makkelijk om diep in onze privacy door te dringen.

deMens.nu: Kunnen we nog wel vrij kiezen wat we over onszelf prijsgeven, en aan wie?

De Geest: Die keuze is fundamenteel voor het recht op privacy. Als de overheid die keuze inperkt, moet zij zich daarvoor verantwoorden. Nu lijkt het alsof wie zijn privacy wil beschermen, zich daarvoor moet verantwoorden. Je moet kunnen kiezen of je gegevens 'ruilt' voor een kortingskaart, of je gefotografeerd of gefilmd wordt. Maar vaak heb je geen alternatief en dus ook geen keuze. Zo wordt het recht op privacy uitgehold. Als je een ruimte betreedt waar het bordje 'camerabewaking' hangt, beschouwt men dat als een toestemming om je te filmen. Maar wat als je daar nu eenmaal moet zijn? Op den duur geven ook mensen die privacy wél belangrijk vinden de strijd op: je wil je toch niet terugtrekken uit de samenleving om als een kluizenaar te leven?

* Brian Vatteroth is vrijzinnig humanistisch consultant huisvandeMens Vilvoorde. Dit artikel werd geschreven voor het deMens.nu Magazine rond privacy. Meer info: www.deMens.nu.

deMens.nu: De Liga voor Mensenrechten klaagt de Belgische omzetting van de Europese dataretentierichtlijn aan (zie kader). Waarom?

De Geest: Deze richtlijn werd in 2006 aangenomen door de Europese Commissie en verplicht telecom- en internetproviders om gegevens van hun gebruikers voor een bepaalde termijn op te slaan en deze toegankelijk te maken voor inlichtingendiensten en politie. Niet de inhoud van de gesprekken en de e-mails wordt bijgehouden maar wel met wie je communiceert, waar, wanneer, hoelang... De richtlijn is zeer omstreden, enkele lidstaten legden klacht neer bij het Europees Hof. De belangrijkste kritiek is dat ze te vaag is. Hoelang de gegevens bewaard worden, wie ze in handen krijgt, waarvoor ze gebruikt mogen worden en onder welke voorwaarden... dat moeten de lidstaten allemaal zelf bepalen. Hierdoor krijg je een amalgaam van regels. België goot de richtlijn vorig jaar in een wet. Dat is later dan de meeste lidstaten. Toch had men beter de uitspraak van het Europees Hof afgewacht. Misschien wordt de richtlijn nietig verklaard. Men is ook overhaast te werk gegaan: de Privacycommissie werd niet geconsulteerd.

deMens.nu: Wat zijn de gevolgen van deze wet?

De Geest: Deze wet miskent het recht op anonieme communicatie. Ook zonder de inhoud valt uit je communicatie heel wat af te leiden: had je contact met een zelfmoordlijn, een zelfhulpgroep, een advocaat of actiegroep? Op basis van deze gegevens kan er van elke burger een profiel worden aangemaakt, en dan komen we bij het principe van het vermoeden van onschuld. Normaal mag men je pas in het oog houden als je verdacht wordt van iets strafbaars. Dat moet eerst aangevraagd worden bij een onderzoeksrechter. Deze wet veegt dit van tafel en maakt iedereen bij voorbaat tot een potentiële verdachte. De burger heeft hiertegen geen enkel juridisch verweer. De wet garandeert ook nergens de zorgvuldige omgang met die gegevens. België gaat trouwens verder dan de richtlijn door de Staatsveiligheid erbij te betrekken. Er is geen enkele controle op wat die instantie met je gegevens doet. Kortom: redenen genoeg om deze wet aan te vechten bij het Grondwettelijk Hof.

“Mensen beseffen onvoldoende dat het privacy-debat draait om fundamentele vrijheden”

deMens.nu: Er bestaat toch ook een Europese databeschermingsrichtlijn?

De Geest: Ja, maar die is gericht op bedrijven, niet op de overheid. Het is enigszins tegenstrijdig: de dataretentierichtlijn verplicht bedrijven om gegevens te bewaren en toegankelijk te maken voor de overheid, terwijl de databeschermingsrichtlijn aan diezelfde bedrijven restricties oplegt inzake het gebruik van gegevens die ze verzamelen. Deze richtlijn dateert uit 1995. In 2009 besloot men deze te herzien om de burger meer controle te geven over zijn onlinegegevens. Nieuw is ‘het recht om vergeten te worden’ en al je onlinegegevens te verwijderen, een meldingsplicht op datalekken én flinke boetes op overtredingen. De Verenigde Staten vreesden economische gevolgen: veel grote bedrijven die hun winst halen uit persoonsgegevens hebben immers hun hoofdzetel in de VS. Er kwam een hele lobbymachine op gang om de Europarlementariërs te bewerken. Met succes: de uiteindelijke tekst dreigt een afkooksel te worden van het origineel, waarbij de commerciële

belangen zwaarder doorwegen dan de aanvankelijk beoogde bescherming van de privacy. Maar de strijd is nog niet gestreden. Samen met een aantal Europese organisaties vormen we een koepel die lobbyt om het tij te keren.

deMens.nu: Het tij keren, kan dat nog? De technologie evolueert razendsnel, zowel bedrijven als overheden passen ze gretig toe en de wet hinkt altijd achterop.

De Geest: De technologische evolutie maakt steeds meer mogelijk, maar de wet moet blijven bepalen wat mag. Een regelmatige update van databeschermingsregels blijft belangrijk. Daarnaast moeten we er ook op blijven toezien dat overheden het recht op privacy respecteren. Maar dat volstaat niet meer. Ook technologische oplossingen zijn nodig, zoals Europese alternatieven voor sociale media en zoekmachines, onderworpen aan Europese regels. Zo worden we minder afhankelijk van de grote multinationale spelers. Om het tij te keren is een breed maatschappelijk draagvlak nodig. De 'tegenbeweging' is nog te gefragmenteerd. Een nieuw samenlevingsmodel is zich aan het ontwikkelen. Dat keer je niet om met een handvol actiegroepen die zich elk op een deelaspect van die ontwikkeling richten. Daarom willen wij met acties als de Big Brother Awards, Camspotting en Red je Privacy een breed beeld geven van de bedreigingen van het recht op privacy en het publiek een stem geven in dit debat.

deMens.nu: Maar is een veilige samenleving niet belangrijker dan ons recht op privacy?

De Geest: Dat is een valse tegenstelling. Het onderscheid tussen publieke en private sfeer is nodig om je fundamentele vrijheden uit te oefenen: de vrijheid om je te informeren, om kritisch na te denken, om een mening te vormen, om van gedachten te wisselen, kortom: om jezelf als burger en persoon te ontplooien. Ook om te kunnen samenleven heb je een privésfeer nodig waarin je je kunt terugtrekken, zodat je kunt kiezen om je interesses, geaardheid, medische of familiale situatie voor jezelf te houden. Ik ben ervan overtuigd dat iedereen die behoefte heeft. Alleen beseffen mensen onvoldoende dat het juist daarom draait in het privacy-debat. Ze krijgen een eenzijdig beeld voorgeschoteld. De overheid hamert op stijgende criminaliteit, overlast en terrorisme en creëert zo een onveiligheidsgevoel. Tegelijkertijd biedt ze een antwoord: meer controle, dataretentie, camera-observatie. Zo wordt het privacy-debat verengd tot een debat over criminaliteit en veiligheid. Maar de scheiding tussen privésfeer en publieke sfeer is net wat een democratische samenleving onderscheidt van een totalitaire samenleving. Onze samenleving vertoont steeds meer totalitaire trekjes, doordat de overheid haar burgers steeds meer wantrouwt. Mensen geloven dat ze in ruil voor dat wantrouwen veiligheid krijgen, tot ze zich zelf onveilig gaan voelen ten opzichte van de overheid, en het wantrouwen wederzijds wordt. Ik denk niet dat de meeste mensen zo'n op wederzijds wantrouwen gestoelde samenleving willen.

Red je Privacy!

De Liga voor Mensenrechten, de Ligue des droits de l'Homme en de Net Users' Rights Protection Association (NURPA) trekken samen naar het Grondwettelijk Hof. Via deze weg willen ze de vernietiging afdwingen van de dataretentiewet die van elke Belgische burger een potentiële crimineel maakt. Die gebruikers, dat zijn wij allemaal. Van dokters, advocaten, journalisten en politici tot u en ik en iedereen. Internet- en telefonieproviders zijn wettelijk verplicht om gedurende een jaar gegevens bij te houden over wie met wie belt of mailt, wanneer, hoe lang, met welk toestel, vanaf welke plek, ... om die gegevens te kunnen overmaken aan de parketten, onderzoeksrechters of de Veiligheid van de Staat.

Die algemene bewaarplicht van onze persoonlijke gegevens vormt een ernstige bedreiging voor een hele reeks fundamentele rechten en vrijheden: het recht op privacy, de vrijheid van meningsuiting, het beroepsgeheim, het bronnengeheim, de vrijheid van vereniging, het recht om ons vrij te verplaatsen. Die rechten en vrijheden zijn onontbeerlijk voor het democratisch functioneren van onze samenleving.

Neem deel aan de crowdfunding en doe jezelf jouw privacy cadeau! Om deze juridische procedure tot een goed einde te brengen en ieders privacy te vrijwaren, vragen we jouw hulp. Via www.stopdataretention.be kan je je informeren over de wet en de juridische actie steunen.

Toepassing van de rechten van het kind in het Vlaams basisonderwijs

Casestudy van 'kinderrechtenscholen'

Hilde De Vleeschouwer*

In tijden van toenemende repressie tegen kinderen en de overlast die ze overal schijnen te veroorzaken, klinken er ook positieve signalen, onder meer vanuit het onderwijsveld. Vijf Vlaamse basisscholen uit verschillende netten en regio's mogen zich (weldra) 'Kinderrechtenschool' noemen. Dit label is de bekroning van een tweejarig traject onder begeleiding van Plan België¹ en VORMEN vzw². Hilde De Vleeschouwer (Universiteit Antwerpen) onderzoekt voor haar masterproef in de opleiding Opleidings- en Onderwijswetenschappen wat een 'kinderrechtenschool' in de praktijk inhoudt en werkte een denkkader uit voor belangstellende scholen.

Kinderrechtenscholen als antwoord?

Het project rond de uitbouw van 'kinderrechtenscholen' is oorspronkelijk een initiatief van Plan België en VORMEN vzw³ die als kinderrechtenpartners scholen begeleiden om een op kinderrechten gebaseerde werking uit te bouwen. Deze organisaties helpen schoolteams inzicht te verwerven in de totaalopdracht die in het IVRK vervat zit en ondersteunen hen in de realisatie van deze opdracht. Na een geslaagd traject kent Plan België het label 'kinderrechtenschool' toe dat aangeeft dat de school erin slaagt een kindercultuur te creëren en in de dagdagelijkse werking de kinderrechten vorm te geven. Vanuit dit gegeven groeide de vraag of in het concept 'kinderrechtenscholen' mogelijk de sleutel ligt voor het vervullen van de maatschappelijke opdracht tot het eerbiedigen van de rechten van het kind in het geheel van de schoolwerking. Deze vraag vormde dan ook de basis van het voorliggend onderzoek.

Kinder- en mensenrechten als opdracht voor het onderwijs

Uit het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind³ (verder IVRK) kan voor elke kind die met kinderen in aanraking komt de verplichting worden afgeleid om de rechten van deze kinderen te respecteren en in hun belang te handelen. Bovendien voorziet het IVRK voor mensen in het onderwijs een bijkomende opdracht, namelijk het correct informeren van kinderen over hun rechten. In Vlaanderen moeten erkende scholen in het geheel van hun werking de internationaalrechtelijke en grondwettelijke beginselen inzake de rechten van de mens en van het kind in het bijzonder eerbiedigen⁴. Hoe ze dit in de praktijk kunnen waarmaken, staat nergens concreet en helder uitgelegd.

Onderzoekopzet en methodologie

Typering van het onderzoeksprobleem

Het onderzoek wil inzicht geven in de elementen van een concept dat empirisch ontstond, maar waarvoor weinig wetenschappelijke grond is. Toch is het gezien de maatschappelijke relevantie en de ruime groep betrokkenen – met name de Vlaamse kinderen – zinvol het concept op een wetenschappelijk verantwoorde wijze te verkennen en te beschrijven. Het onderzoek richt zich op de uitwerking op school- en afdelingsniveau in basisscholen (mesoniveau) en het verband daarvan met het onderwijsbeleid en -regelgeving (macroniveau) in de Vlaamse context.

* Hilde De Vleeschouwer is studente Opleidings- en Onderwijswetenschappen aan de Universiteit van Antwerpen en winnares van de Studentenprijs 2013 van de Liga voor Mensenrechten met haar masterproef "Toepassing van de Rechten van het Kind in het Vlaams Basisonderwijs – Casestudy van 'Kinderrechtenscholen'". Voor meer informatie of een digitaal exemplaar van de masterproef en de visuele voorstelling: hilde.de.vleeschouwer@telenet.be

1 Plan België is een niet-gouvernementele organisatie die werkt aan kindgerichte ontwikkelingssamenwerking.

2 VORMEN vzw is een expertisecentrum voor mensenrechten- en kinderrechteneducatie in Vlaanderen.

3 Verenigde Naties, 20 november 1989, Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

4 Decreet Basisonderwijs (1997).

5 Het masterproefonderzoek liep in de periode 2012-2013. Ondertussen sloten andere kinderrechtenorganisaties zich aan bij het project. Het samenwerkingsverband treedt nu naar buiten onder de naam "Partners voor kinderrechtenscholen".

Literatuurstudie

De literatuurstudie bij het onderzoek stelt de context waarin het onderzoek zich situeert scherp. Ze geeft een zicht op de opdracht die het IVRK heeft voor het onderwijs. In een eerste luik gaat ze dieper in op de relatie tussen de Rechten van het Kind en het onderwijs in het algemeen, in internationale context én in de specifieke onderwijscontext en -regelgeving in Vlaanderen.

De knelpunten bij het actuele beleid inzake kinderrechten in Vlaanderen vormen een tweede luik. Naast de inzichten van het Departement Onderwijs en de jaarlijks terugkerende problemen in de rapporten van het Kinderrechtencommissariaat, wordt ingegaan op de sterke aanbevelingen op gebied van verbetering van het onderwijs in de 'Concluding Observations' van het VN-kinderrechtencomité. Ook het recent onderzoek van Doek, Bruning, & van der Zon⁶ komt aan bod, dat stelt dat er in Vlaanderen 'een lacune lijkt te zijn op het gebied van voorlichting van kinderrechten aan kinderen.' Een blik op de plannen van het beleid in het Vlaams Actieplan Kinderrechten vervolledigt het beeld.

In een laatste luik wordt de publieke informatie over 'kinderrechtenscholen' uit de doeken gedaan zoals deze ten tijde van het onderzoek beschikbaar was.

Onderzoeksmethode

Omwille van de betrekkelijke onbekendheid van het fenomeen binnen het ruimere wetenschapsveld, werd geopteerd voor een verkennend onderzoek. Gezien de kleinschaligheid van het fenomeen en het beperkt aantal mogelijke onderzoeksobjecten was kwalitatief onderzoek aangewezen. Deze aanpak is mede te verantwoorden vanuit het gegeven dat er relatief weinig cases zijn, maar veel informatie per case kan gegenereerd worden⁷.

Onderzoeksdesign

De opzet is een meervoudige casestudy om het concept 'kinderrechtenschool' te verkennen en beschrijven. De keuze voor meervoudige cases komt voort uit de noodzaak om te bepalen of de resultaten van de eerste case, i.c. het standaardtraject vanuit de initiatiefnemende organisatie, ook voorkomen in andere cases, i.c. de aanpakstrategie

in de scholen, en daardoor mogelijk kunnen worden gegeneraliseerd⁸. Het intern beleid met betrekking tot de kinderrechten wordt onderzocht in verschillende scholen die een wordingsproces met de organiserende instanties, i.c. Plan België en VORMEN vzw hebben doorlopen, momenteel doorlopen of plannen te doorlopen. Eenzelfde verschijnsel wordt hierbij in meerdere contexten onderzocht, waardoor het onderzoek een ingebedde casestudy vormt⁹.

Casestudy 'kinderrechtenscholen'

De hoofdonderzoeksvraag werd geformuleerd als volgt: 'Uit welke elementen bestaat het concept 'kinderrechtenschool' zoals het nu door enkele basisscholen in Vlaanderen geconcretiseerd wordt via een traject met Plan België en VORMEN vzw?'. Hiertoe werd een uitgebreide vragenlijst opgesteld, waarin de hoofdonderzoeksvraag opgedeeld werd in meerdere subvragen die focussen op: 1) de achtergrond van het initiatief van 'kinderrechtenschool'; 2) de partners bij de totstandkoming van een 'kinderrechtenschool'; 3) het uitwerken van een traject voor een 'kinderrechtenschool'; 4) het kenbaar maken van het initiatief 'kinderrechtenschool' en de selectie van scholen; 5) het wordingsproces van een school tot 'kinderrechtenschool'; 6) de kwaliteitscontrole van het wordingsproces van en de werking als kinderrechtenschool; 7) de disseminatie van de expertise van de 'kinderrechtenschool'; 8) de exploitatie als 'kinderrechtenschool': van een individueel schoolinitiatief naar een meer gemeenschappelijk en breed scholeninitiatief.

De verantwoording voor elke subvraag, de verfijning van de subvragen en de eruit afgeleide leidraden voor de interviews werden in de masterproef opgenomen als bijlage.

Informatieverzameling en -verwerking

Op vlak van informatieverzameling en -verwerking werd geopteerd voor *archieffonderzoek* en *semi-gestructureerde interviews*. In de archieffonderzoeksstrategie worden gegevens geanalyseerd omdat ze het product zijn van dagelijkse activiteiten en een onderdeel vormen van de werkelijkheid die wordt bestudeerd¹⁰. Deze strategie maakt onderzoeksvragen mogelijk die

6 J. Doek, J. Bruning, & K. van der Zon, Veldtekening middenveld kinderrechten Vlaanderen, Leiden, 2012.

7 J. Cresswell, Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (second edition), United States of America: Sage Publications, Inc, 2003.

8 M. Saunders, P. Lewis, A. Thornhill, M. Booi, & J.P. Verckens, Methoden en technieken van onderzoek, Pearson Education, 2011.

9 R. Yin, Case Study Research: Design and Methods (third edition), Londen: Sage, 2003.

10 Hakim (2000) zoals geciteerd door M. Saunders, P. Lewis, A. Thornhill, M. Booi, & J.P. Verckens in Methoden en technieken van onderzoek, Pearson Education, 2011.

gericht zijn op het verleden en de veranderingen in de loop van de tijd¹¹ wat met de procesmatige insteek van het voorliggende concept zeker aangewezen is. Interviews zorgen voor informatie uit de eerste hand, vergaard bij de betrokken actoren. In semigestructureerde vorm creëert dit soort interview de mogelijkheid om via aanvullende vragen in te spelen op aangebrachte informatie en door te vragen naar verduidelijking of verdieping. Dergelijk interview biedt tevens aan geïnterviewden de kans om informatie mee te delen, die gerelateerd is aan het onderwerp, maar waar niet rechtstreeks naar gevraagd wordt en laat toe dat het gesprek leidt naar andere zaken, die niet eerder in aanmerking genomen werden, maar die kunnen helpen om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Dit resulteert in een rijke, gedetailleerde verzameling gegevens voor de verdere informatieopbouw¹², wat interessant is bij de verkenning van een vrij nieuw concept.

Analysetechniek

De audio-opnames van de interviews werden woordelijk uitgeschreven en geanonimiseerd. Het zo verkregen tekstmateriaal werd eerst deductief geanalyseerd. De gekozen aspecten werden rechtstreeks afgeleid uit de vooropgestelde vragenlijst. Tijdens de deductieve analyse van de onderzoeksgegevens werden de categorieën inductief verfijnd door een verdere opdeling in subcategorieën. Waar nodig werd de reeks categorieën uitgebreid door toevoeging van nieuwe categorieën, eveneens verkregen via inductie. De vanuit voorgaande analyse bekomen reeks categorieën, werd gehanteerd om de onderzoeksgegevens uit het archiefonderzoek, i.c. de geanalyseerde documenten van de organiserende instanties en de scholen, te ordenen.

Onderzoeksresultaten

Een beschrijving van de onderzoeksresultaten geeft een gedetailleerd beeld van de elementen die deel uitmaken van het concept 'kinderrechtenschool'. Een samenvatting:

Oorsprong - Een ontmoeting tussen medewerkers van Plan België, VORMEN vzw en een school die sterk op kinderrechten gericht is, resulteerde in een concreet plan om scholen te ondersteunen bij het uitwerken van een kinderrechtenbeleid gekoppeld aan het toekennen van een label bij welslagen. Het idee werd onderdeel

van een subsidiedossier van Plan België dat op korte termijn scholen wil begeleiden bij het installeren van een 'kinderrechtenklimaat'. Op lange termijn beoogt het solidaire wereldburgers te vormen die denken en handelen vanuit een kinderrechtenperspectief.

(Standaard)traject - Met respect voor het pedagogisch project en de eigenheid van de school, zoeken de organisaties en de school naar een gezamenlijke visie en een aanpakstrategie voor een traject op maat. In vier coachingsessies per schooljaar volgen de organisaties de school van nabij op.

Initiatieven - Alle scholen werken aan de optimalisering van de leerlingparticipatie via de installatie en/of verdere uitbouw van de leerlingenraad. Sommige scholen vergroten ook de inbreng van leerlingen in diverse aspecten van de schoolwerking. De verrijking van het onderwijsaanbod vanuit de kinderrechten maakt in de meeste scholen deel uit van het traject. Sommige scholen maken materialen aan om gericht rond kinderrechten te werken en/of werken een visualisatie ervan uit in het klas- en schoolbeeld om de kinderrechten onder de aandacht te brengen en te houden. Scholen zetten binnen hun traject, in meer of mindere mate, in op sociale vaardigheden en emotionele begeleiding bij onder meer conflicten, het hanteren van werkvormen die leren omgaan met diversiteit of die participatie stimuleren, het ondernemen van acties en engagement naar de buurt en de ruimere samenleving én het uitwerken van mondiale thema's die de wereld dichterbij brengen. Ook blijken bewustmaking en kennisverrijking van leerkrachten in alle scholen een bijzondere plaats te krijgen. Hiervoor wenden ze vooral de coachingsmomenten aan, maar soms organiseert een school ook een pedagogische studiedag rond het thema of komen kinderrechten als item systematisch aan bod op de personeelsvergaderingen.

Rechten versus plichten - Waar de organisaties in de geest van het IVRK stellen dat kinderen rechten hebben, gewoon omdat ze kind zijn, sluiten de meeste scholen aan bij de visie van de eindtermen waarin sprake is van 'plichten'. De mate waarin scholen plichten stellen tegenover de rechten is erg verschillend, gaande van 'de plicht om de rechten van anderen te waarborgen' over 'rechten en plichten gaan hand in hand' tot 'plichten alvorens recht te hebben op'.

Bestendinging - De bewakers van het kinderrechtenbeleid zijn de kinderen zelf. Eens zij

11 M. Saunders, P. Lewis, A. Thornhill, M. Booi, & J.P. Verckens, Methoden en technieken van onderzoek, Pearson Education, 2011.

12 M. Saunders, P. Lewis & A. Thornhill, Methoden en Technieken Van Onderzoek (derde editie), Amsterdam, Pearson Education, 2004.

geïnformeerd zijn over hun rechten en gedurende een langere periode werkten rond de rechten van het kind, houden zij de vinger aan de pols bij het respecteren van deze rechten in de school.

Effecten op de kinderen - De effecten op kinderen zijn, buiten het aspect 'kennis', erg moeilijk te meten. Toch zien de scholen bij individuele kinderen effecten op vlak van openheid, positief zelfbeeld, betrokkenheid en welbevinden. Kinderen dragen het geleerde mee naar hun gezinnen, hun vriendjes, hun buurt. Het traject heeft een positief effect op de omgang tussen leerkrachten en de kinderen.

Voordelen - Naast de profilering als kinderrechtenschool en de persaandacht bij de uitreiking, betekent het label vooral de bekroning voor de veranderde aanpak, de nieuwe manier van werken en denken. Scholen vinden het label een belangrijk middel om aan de buitenwereld te tonen dat ze gericht werken rond de kinderrechten en dat ze het belangrijk vinden de kinderen op te voeden tot wereldburgers. Alle scholen geven aan dat het label hen ook aanzet om permanent aan de rechten te blijven denken en er rond te werken, om zo het label ook in de toekomst waard te blijven.

Opvolging - Schoolteams zijn veelal fier op wat ze tijdens het traject verwezenlijkten. Ze geven aan dat ze hun realisaties niet teloor willen zien gaan en nemen de initiatieven en aanpakstrategieën op in hun schoolwerkplan of hebben de intentie daartoe.

Toekomst - Scholen hopen dat het geïnstalleerde kinderrechtenbeleid zal beklijven: *'Dat het blijft als wij ooit weg zijn... dat hopen wij'* (respondent). De bekroonde scholen hopen ook dat andere scholen het initiatief zullen volgen en willen daar graag actief aan bijdragen. *Dat is ons doel, om eigenlijk dat zaadje hier en daar te planten. Om het te verspreiden, in de hoop dat het elders dan ook groeit'* (respondent). Enkele schoolverantwoordelijken hopen op een stimulerende vanuit het beleid omdat ze vinden dat elke school een kinderrechtenschool zou moeten zijn. Ze zien een stimulerende rol weggelegd voor de pedagogische begeleiding en de onderwijsinspectie. Het gericht inzetten van de expertise van de kinderrechtenorganisaties is voor scholen van cruciaal belang. Sommigen spreken tevens de nood uit aan verder onderzoek om de effecten op de kinderen in beeld te brengen.

Hilde De Vleeschouwer* op de Prijs voor Mensenrechten

Discussie en aanzet tot verder onderzoek

Het onderzoek werd gevoerd in een beperkt aantal scholen die in meer of mindere mate instapten in de visie en denkwijze van de organiserende instanties. De duur en aard van de ondersteuning werd bepaald door de initiatiefnemende organisatie in samenspraak met de partnerorganisatie en op maat van de deelnemende scholen. Vraag is of andere werkwijzen vanuit andere invalshoeken tot eenzelfde of andere toepassing van de kinderrechten kunnen leiden of dat de gevolgde methode het meest aangewezen is. Hiertoe dient een bredere exploratie opgezet omtrent de initiatieven rond kinderrechten in onderwijs.

Scholen hebben nood aan ondersteuning in de uitbouw van een op kinderrechten gebaseerde kindvriendelijke werking, maar tegelijkertijd wensen ze respect voor hun eigenheid en autonomie. Een verdere exploratie van de ondersteuningsmogelijkheden door andere actoren in of naast het kinderrechtenmiddenveld en van de kansen om het ondersteuningskader te verbreden, kan interessant zijn met het oog op de uitbreiding van het initiatief naar andere scholen.

De discrepantie tussen het voor kinderen 'plichtenvrije' IVRK en de bijzondere aandacht voor de plichten naast rechten, zowel vanuit de eindtermen van de Vlaamse overheid als vanuit de persoonlijke ingesteldheid van leerkrachten, is opvallend. Een verdere uitklaring van wat inzake het plichtenverhaal wenselijk is in Vlaamse basisscholen lijkt aangewezen.

Wat het effect is van een op kinderrechten gebaseerde kindvriendelijke werking op de kinderen zelf, is niet eenduidig vast te stellen. Verder onderzoek naar de effecten op het denken, het leren en het gedrag van kinderen in kinderrechtscholen is daarvoor nodig. Het denken, het leren en de gedragingen zouden kunnen onderzocht worden op middellange en lange termijn, om na te gaan of en welke de effectieve impact van een op kinderrechten gebaseerde schoolwerking is.

In de trajectscholen was vooraf een zekere gevoeligheid voor en interesse in de kinderrechten aanwezig. Is dit in alle Vlaamse scholen zo? En in welke mate? Het opzetten en uitvoeren van een nulmeting om hierop een zicht te krijgen, behoort tot de mogelijkheden van verder onderzoek.

Het initiatief rond de kinderrechtscholen kent momenteel een zeer beperkt bereik en is nog geen alom bekende praktijk. Veelal raakt het bestaan ervan toevallig bekend bij actoren in het onderwijsveld. Nagaan of en hoe een bredere sensibilisering rond de materie binnen de Vlaamse onderwijswereld tot stand kan komen, is een mogelijk perspectief voor verder onderzoek.

De vorming van leerkrachten om hen bewust te maken van de opdracht vanuit het IVRK voor het onderwijs is cruciaal, evenals de kennisvergaring en de interpretatie ervan in het kader van de onderwijspraktijk. Een onderzoek naar het actuele aanbod aan vorming rond kinderrechteneducatie en bij uitbreiding naar een kinderrechtsvriendelijke onderwijspraktijk – zowel vóór de start van een onderwijsloopbaan (lerarenopleidingen) als tijdens de onderwijsloopbaan (professionaliseringsaanbod) – kan een zicht geven op de reikwijdte en de kwaliteit ervan.

Een referentiekader waaraan Vlaamse scholen hun initiatieven rond kinderrechten kunnen aftoetsen en een op kinderrechten gebaseerd kindvriendelijk beleid kunnen ophangen, ontbreekt vooralsnog.

Generiek denkkader

Vanuit de bevindingen van het onderzoek ontstond een aanzet tot een denkkader¹³ dat als inspiratie kan dienen voor scholen. Het denkkader plant de 'kinderrechtenschool' in in een omgeving van kindbetrokkenen, de buurt en de eigen samenleving. De gerichtheid op de wereld, een raam in de school, en het zelfreflecterend vermogen, een spiegel aan de wand, maken de omkadering compleet. De 'kinderrechtenschool' steunt op drie fundamenten: 1) de erkenningsvoorwaarden, de minimumdoelen en de regelgeving; 2) het leerplan, het eigen pedagogisch project en de schooleigen visie; 3) het draagvlak binnen het schoolteam. Twee cruciale pijlers, met name het 'kinderrechtencurriculum' en de 'leerlingparticipatie' vormen de draagmuren zonder dewelke een 'kinderrechtenschool' niet kan overeind blijven. Vijf bijkomende pijlers vormen de binnenmuren die de kinderrechtenwerking ondersteunen: 1) de sociaal-emotionele aspecten; 2) het actief engagement; 3) mondiale vorming; 4) intercultureel onderwijs; 5) ervaringsgericht onderwijs.

Een ruwe aftoetsing leerde tot slot dat al deze elementen uit het denkkader nauw aansluiten bij de *'characteristics of a rights-based, child friendly school'*¹⁴ zoals opgesteld door UNICEF.

Jong geleerd

Het verhaal van de 'kinderrechtenscholen' toont hoe het basisonderwijs van bij de jongste kinderen de aandacht voor de kinder- en mensenrechten kan aanwakkeren. Het is opvallend hoe het traject schoolteams niet alleen bewust maakt van hun opdracht vanuit het IVRK, maar hen vooral warm maakt om blijvend aandacht te besteden aan kinder- en mensenrechten, elke schooldag opnieuw.

13 H. De Vleeschouwer, Toepassing van de Rechten van het Kind in het Vlaams Basisonderwijs – Casestudy van 'Kinderrechtenscholen', Antwerpen, 2013, afbeelding 1.

14 UNICEF. (2012, mei 25). Child friendly schools. Opgeroepen op februari 11, 2013, van www.unicef.org/lifeskills/index_7260.html#A Framework for Rights-Based, Child-Friendly.

In de naam van de vader

Een mensenrechtelijke analyse van de oude en nieuwe Belgische naamwetgeving

Yaiza Janssens*

Hoewel we zouden verwachten dat discriminatie op basis van geslacht verdwenen is uit onze wetgeving, zo niet uit onze sociale structuur, is het tot op vandaag in de meeste gevallen nog steeds de vader die automatisch zijn naam doorgeeft aan de kinderen. De huidige Belgische naamwetgeving dateert oorspronkelijk uit 1794 en bepaalt dat het kind wiens afstamming alleen langs vaderszijde, of langs vaderszijde en moederszijde tegelijk vaststaan, de naam van de vader draagt.¹ De ouders kunnen niet beslissen het kind de naam van de moeder of een dubbele naam te geven. Het kind kan wel de naam krijgen van een man die niet de biologische vader is, als deze het kind geboren buiten het huwelijk erkent.² Het kind draagt de naam van de moeder in slechts twee uitzonderlijke gevallen, namelijk wanneer enkel de afstamming langs moederszijde vaststaat, of wanneer de afstamming langs vaderszijde later komt vast te staan en de ouders geen verklaring afleggen bij de ambtenaar van de burgerlijke stand volgens hetwelke het kind de naam van de vader zal dragen.³ De meeste Belgische gezinnen zijn gehuwde of samenwonende koppels, en bijgevolg dragen de meeste Belgische kinderen verplicht de naam van hun vader.⁴

De voorbije vijftientig jaar werden verschillende wetsvoorstellen tot wijziging van deze wet ingediend. In november 2013 heeft de federale regering een wetsontwerp neergelegd "met het oog op de invoering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen bij de wijze van naamsoverdracht aan het kind en aan de geadopteerde."⁵ In deze bijdrage worden de oude en de nieuwe regeling geanalyseerd vanuit mensenrechtelijk perspectief.

Naamrecht & patrilineaire naamsverkrijging: een mensenrechtelijk probleem?

Het recht voor ouders om hun familienaam door te geven aan hun kinderen is niet opgenomen in internationale mensenrechtenverdragen. Nationale en internationale rechtspraak ondersteunen evenwel de stelling dat het behoud van de huidige regeling niet langer een optie is, en dat de huidige Belgische regeling discriminatoir is. Hieronder wordt de meest relevante rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en het CEDAW-Comité besproken.

Het Belgisch Grondwettelijk Hof

In 2002 kreeg het toenmalige Arbitragehof een prejudiciële vraag over de regeling van de naamgeving: "of de in artikel 335, § 1, van het Burgerlijk Wetboek vastgelegde regel dat het kind de naam krijgt van de vader bij gelijktijdige vaststelling van de afstamming van vaderszijde en van moederszijde of als alleen van vaderszijde de afstamming vaststaat, het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel vervat in artikel 10 en 11 van de Grondwet niet schendt ..."

In haar arrest van 6 november 2002⁶ erkende het Hof uitdrukkelijk dat "de voorkeur voor de familienaam van de vader een verklaring vindt in de patriarchale opvattingen over de familie en het gezin die de samenleving gedurende lange tijd hebben gedomineerd. De band tussen de naam en de vaderlijke afstamming, die aanvankelijk op een gewoonterechtelijke regel steunde, werd uitdrukkelijk opgenomen in artikel 335 van het Burgerlijk Wetboek."⁷

* Yaiza Janssens is assistente & doctoraal onderzoeker, UGent, Centrum voor Mensenrechten.

1 Artikel 335§1 Burgerlijk Wetboek.

2 Nederlandstalige Vrouwenraad VZW, "Naam van het Kind. Dossier 2011", p. 4 (Hierna: "Dossier Vrouwenraad").

3 Artikel 335, §2 en §3 Burgerlijk Wetboek.

4 Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, "Advies betreffende de aanpassing van de regels van het Burgerlijk Wetboek aangaande de overdracht van de naam aan het kind", 13 juni 2012, p. 2 (Hierna: "Advies IGVM"); "Dossier Vrouwenraad", p. 6.

5 Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, "Wetsontwerp tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met het oog op de invoering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen bij de wijze van naamsoverdracht aan het kind en aan de geadopteerde", Parl. St. Kamer 53-3145/001, 25 november 2013. Ondertussen aangevuld met "Advies namens het adviescomité voor maatschappelijke emancipatie", Parl. St. Kamer 53-3145/002, 14 februari 2014 en "Amendementen", Parl. St. Kamer 53-3145/003, 25 februari 2014.

6 Arbitragehof 6 november 2002, nr. 161/2002.

7 Arbitragehof 6 november 2002, nr. 161/2002, overweging B.5.

Ook al werd erkend dat andere regelingen aan de doelstellingen van de naamgeving kunnen beantwoorden "in de opvattingen van de huidige samenleving", toch was dit niet voldoende om de geldende regeling als discriminatoir te beschouwen, want "anders dan het recht van een persoon op een naam, kan het recht van een persoon om zijn familienaam aan zijn kind te geven niet als een grondrecht worden beschouwd."⁸ In andere landen daarentegen, bijvoorbeeld in de V.S., werden regels die de vaderlijke familienaam voorschrijven voor kinderen geboren binnen het huwelijk, reeds begin jaren tachtig als ongrondwettelijk beschouwd. De rechtbanken vonden dat de vereisten ingrepen in de ouderlijke vrijheid en privacy om kinderen op te voeden, neerkwamen op een discriminatie op basis van geslacht.⁹

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna 'EHRM') deed op 7 januari 2014 uitspraak over een gelijkaardige problematiek in Italië, in de zaak *Cusan & Fazzo t. Italië*.¹⁰ De regel die werd aangevochten schreef voor dat de naam die toegekend wordt aan pasgeborenen zonder uitzondering die van de vader is (zelfs wanneer de ouders een andere wil uitdrukken). Italië is naast België zowat het enige Europese land waar enkel de naam van de vader kan worden doorgegeven.¹¹

Reeds in eerdere rechtspraak van het Hof werd vastgelegd dat naamgeving onder het recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven (artikel 8) van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna 'EVRM') valt. Hoewel het EVRM geen expliciete bepalingen bevat over naamgeving "as a means of personal identification and of linking to a family, a person's name none the less concerns his or her private and family life".¹²

In haar redenering maakt het Hof een onderscheid tussen toekenning van de naam bij de geboorte en wijziging van de naam later in het leven. Het bestaan van de mogelijkheid om de naam later te wijzigen is onvoldoende rechtvaardiging voor de discriminatie.¹³

Het Hof erkent dat twee personen in gelijkaardige situaties, namelijk de vader en de moeder, ongelijk behandeld werden. Ondanks het feit dat de vader akkoord ging, verkreeg de moeder niet de toekenning van haar naam aan de pasgeborene.¹⁴ Het Hof besluit tot een schending van artikel 14 samen met Artikel 8, omdat de bepaling van de naam van wettelijke

kinderen "enkel en alleen gemaakt werd op basis van een discriminatie gebaseerd op het geslacht van de ouders". Daarnaast erkent het Hof dat dit soort regels gegrond zijn in een patriarchale opvatting van de familie en de macht van de echtgenoot. Ze erkennen dat dit soort regels nodig kunnen zijn in de praktijk, en dat ze niet altijd in strijd zijn met het verdrag, maar vinden het feit dat geen afwijking mogelijk is "excessively rigid and discriminatory against women".¹⁵

Naar analogie zou de Belgische regeling waarschijnlijk de toets voor het Europees Hof niet doorstaan. Ook van de Belgische regeling is geen afwijking mogelijk, tenzij het koppel voor de geboorte van de kinderen niet in het huwelijk treedt en wacht met de erkenning door de vader tot de moederlijke afstamming vaststaat door opstelling van de geboorteakte.¹⁶ Zo wordt een koppel dat de naam van de moeder wil overdragen gedwongen om niet te huwen of het huwelijk jarenlang uit te stellen. Dit is een potentiële inbreuk op artikel 8 EVRM.

CEDAW-Comité

Het recht van de moeder om haar naam door te geven aan haar kinderen ligt mogelijks vervat in Artikel 16 van het verdrag voor de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen vrouwen (hierna 'CEDAW-verdrag'). Paragraaf 1 van het artikel bepaalt dat de staten passende maatregelen moeten nemen om discriminatie tegen vrouwen in alle aangelegenheden betreffende huwelijk en familiebetrekkingen uit te bannen, en specificeert in de opsomming (a-g) een aantal bijzondere rechten. Het recht op het doorgeven van de familienaam aan de kinderen ligt niet uitdrukkelijk in het artikel vervat. Een minderheidsgroep van experts van het CEDAW-comité ondersteunt een bredere definitie van de gelijke rechten inzake huwelijks- en familiebetrekkingen. De opsomming (a-g) is volgens hen niet exhaustief, het is slechts een lijst van voorbeelden die onder het toepassingsgebied van artikel 16 kunnen vallen. Volgens dit standpunt strekt gelijkheid in de keuze van familienaam zich uit tot elk aspect van deze keuze, dus ook de overdracht van de familienaam aan de kinderen. Wetgeving die moeders niet toelaat hun familienaam door te geven aan hun kinderen is bijgevolg een discriminatoire schending van het CEDAW-verdrag.¹⁷ Het CEDAW-Comité noemde de Belgische regeling, waarbij een vrouw die gehuwd is of samenwoont met een man en haar familienaam niet kan doorgeven

8 Arbitragehof 6 november 2002, nr. 161/2002, overwegingen B.6 en B.7.

9 O.M. Leissner, "The Name of the Maiden", *Wisconsin Women's Law Journal*, 1997, p. 276.

10 Europees Hof voor de Rechten van de Mens 7 januari 2014, *Cusan & Fazzo t. Italië*, nr. 77/07.

11 Vraag van de heer Michel Doomst aan de minister van Justitie over "de mogelijke wijziging van de naamwettgeving", nr. 9641, 29 februari 2012.

12 EHRM, *Cusan & Fazzo t. Italië*, par. 56.

13 EHRM, *Cusan & Fazzo t. Italië*, par. 62. Ook in België bestaat er een procedure tot naamsverandering. De naamsverandering is een gunst die toegekend kan worden door de Koning. De procedure om een familienaam te veranderen kan tot 18 maanden duren (Website FOD Justitie).

14 EHRM, *Cusan & Fazzo t. Italië*, par. 63.

15 EHRM, *Cusan & Fazzo t. Italië*, par. 67.

16 P. Senaev, "Naar een vrijheid van keuze van de familienaam?", *T. Fam.*, 2014, nr. 2, p. 31.

17 M.A. Freeman, C. Chinkin en B. Rudolf (red.), "The UN convention on the elimination of all forms of discrimination against women. A commentary", Oxford, Oxford University Press, 2012, p. 431.

aan haar kind, uitdrukkelijk een directe discriminatie van vrouwen.¹⁸ Het CEDAW-Comité prijst over het algemeen wetwijzigingen die gelijke behandeling in deze kwesties voorzien en heeft staten – waaronder België – daar meermaals toe aangespoord. In hun commentaren over de overdracht van de familienaam aan kinderen hebben ze aangegeven dat een verbod voor vrouwen in een huwelijk of feitelijke relatie om de kinderen hun familienaam te geven, het toekennen aan de vader van vetorecht tegen de overdracht van de familienaam van de moeder wanneer ze niet tot een akkoord komen, en het geven van de uiteindelijke beslissingsmacht aan de vader als de ouders het niet eens kunnen worden over een naam, allemaal beperkingen zijn die discriminatie op basis van geslacht uitmaken.¹⁹

Nood aan een nieuwe regeling

Uit het voorgaande kunnen we duidelijk besluiten dat er sprake is van een ongerechtvaardigde ongelijke behandeling tussen mannen en vrouwen in de Belgische regeling van de naamgeving. Er is voldoende basis voor het rechtvaardigen van een wijziging van deze huidige regeling. Elke ouder heeft gelijke rechten én gelijke belangen in het bepalen van de familienaam van het kind. Er is een maatschappelijke trend naar gelijke rechten binnen gezin en huwelijk en in de opvoeding van kinderen. Evolutie in de wetgeving heeft eerdere discriminaties tegen vrouwen op basis van geslacht geëlimineerd.²⁰

Het in november 2013 door de federale regering neergelegde wetsontwerp komt dus zeker geen dag te laat. In de voorgestelde regeling krijgen de ouders ruime keuze: de naam van de vader, de naam van de moeder of een samengestelde naam beginnend met de naam van de vader of de moeder. Indien het koppel geen keuze maakt, of het niet eens is, krijgt het kind automatisch een dubbele naam, met de naam van de vader gevolgd door die van de moeder. Alleen als de ouders dat expliciet vragen, zal het kind enkel de achternaam van de vader krijgen, zoals nu het geval is. De naam van het eerste kind geldt ook voor de andere kinderen die later geboren worden uit dezelfde moeder en vader. Dezelfde regels worden toegepast wanneer de afstamming tot stand komt door adoptie.

Mogelijke problemen

Als zodanig is de regeling die de vrije keuze laat egalitair. De volledig vrije keuze beantwoordt aan formele gelijkheid, maar zal in praktijk niet noodzakelijk tot feitelijke gelijkheid leiden.²¹ Het risico bestaat dat uit gewoonte de huidige traditie wordt gevolgd. Gezien de lange geschiedenis van de huidige naamgevingspraktijken zal het geven van de open optie om de naam van de moeder door te geven in praktijk misschien weinig veranderen. Als een man zijn naam opgeeft, offert hij meer op dan wanneer hij een vrouw zou zijn, omdat hij hiermee ingaat tegen sociale normen.²² In de meeste andere Europese lidstaten dragen de kinderen de facto ook de naam van de vader, zelfs al staat dit niet in de wet vast.²³ Bovendien zal de economisch, sociaal of psychologisch sterkste ouder zijn wil kunnen opdringen.²⁴ Wanneer bij onenigheid een rechter zou moeten beslissen, zal deze hoogstwaarschijnlijk ook de traditie volgen. De regeling schrijft voor dat een dubbele naam, beginnend met de naam van de vader moet worden opgelegd wanneer er geen akkoord is. Dit is niet in overeenstemming met het respect voor de gelijkheid van mannen en vrouwen.²⁵ Dit komt neer op een vetorecht van de vader en plaatst de vrouw in een ondergeschikte positie, een positie die men met dit soort wetgeving net wil afschaffen.²⁶

Andere opties?

In de discussies rond het nieuwe wetsontwerp stellen sommigen dat er geen sprake is van discriminatie met de huidige regeling of pleiten ze voor het behoud ervan. Argumenten voor het behoud op basis van traditie of gewoonte zijn niet overtuigend, omdat “*verschillende groepen ongelijk behandelen, omdat de samenleving dit van oudsher heeft gedaan, het doel van gelijke behandeling ondermijnt.*”²⁷ Een ander argument is dat het doorgeven van de naam van de vader belangrijk is voor de erkenning van de band tussen vader en kind. In de mate dat een gedeelde familienaam en externe erkenning van de relatie tussen vader en kind historisch gezien hielpen om aan een vader te verzekeren dat het kind van hem was, kan een vaderschapstest de dag van vandaag met meer zekerheid de biologische basis vaststellen voor deze relatie.²⁸

18 Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Belgium, CEDAW/C/BEL/CO/6, 7 november 2008, par. 27-28.

19 M.A. Freeman, C. Chinkin en B. Rudolf (red.), “The UN convention on the elimination of all forms of discrimination against women. A commentary”, Oxford, Oxford University Press, 2012, p. 431-32.

20 Denk maar aan wettelijke onbekwaamheden, eigendomsrecht, stemrecht, genderneutraal hoederecht, gelijke rechten bij scheiding, ...

21 “Advies IGVM”, p. 6.

22 M. Brooks, “For nontraditional names’ sake: A call to reform the Name-Change process for marrying couples”, University of Michigan Journal of Law Reform, 2013, p. 265-266, 277-278.

23 Europees Hof van Justitie 2 oktober 2003, Carlos Garcia Avello v. Etat Belge, Case C-148/02, par. 10.

24 “Dossier vrouwenraad”, p. 24.

25 “Advies IGVM”, p. 6.

26 Beth D. Cohen, “A name of one’s own: the spousal permission requirement and the persistence of patriarchy”, Suffolk University Law Review, 2013, p. 9. Deze stelling werd ook bevestigd door het CEDAW-Comité in haar laatste rapport over Frankrijk (CEDAW/C/FRA/CO/6, par. 34-35).

27 O.M. Leissner, “The Name of the Maiden”, Wisconsin Women’s Law Journal, 1997, p. 253; M. Brooks, “For nontraditional names’ sake: A call to reform the Name-Change process for marrying couples”, University of Michigan Journal of Law Reform, 2013, p. 265-66.

28 M.H. Weiner, “We are family: valuing associationalism in disputes over children’s surnames”, North Carolina Law Review, 1996-1997, p. 1698.

Volgens sommigen is de automatische overdracht van de naam van de moeder de enige optie. Deze regeling zou het best aansluiten bij de biologische werkelijkheid *'mater semper certa est'*²⁹, terwijl de identiteit van de verwekker niet altijd te achterhalen is. Volgens sommigen is dit een rechtzetting van de jarenlange denigrerende houding tegenover de vrouw.³⁰ Deze praktijk simpelweg vervangen door matrilineaire overdracht van de familienaam is geen oplossing voor alle problemen die gecreëerd worden door patrilineaire overdracht en resulteert in een ongelijke behandeling tegenover de vader.³¹

De automatische toekenning van een dubbele naam is volgens velen de eerlijkste oplossing. De verbondenheid met beide ouders wordt benadrukt (zowel *mater semper certa est* als het beklemtonen van de verantwoordelijkheid van de vader), de ouders worden gelijk behandeld en mogelijke conflicten in de keuze tussen beide namen worden vermeden.

De keuze van de volgorde kan wel een bron van moeilijkheden zijn omdat enkel het eerste deel van de naam op de volgende generatie wordt overgedragen.³² Daarom is het relevant om het systeem voor het bepalen van de volgorde wettelijk vast te leggen.

Wanneer men opteert voor een systeem waarbij de naam van de moeder eerst komt bij meisjes, en de naam van de vader eerst bij jongens³³, garandeert dit geen gelijke behandeling tussen de kinderen naargelang hun geslacht.³⁴ Bovendien houdt dergelijke regeling geen rekening met het feit dat geslacht meervoudig en veranderlijk kan zijn.³⁵ De optie van de automatische volgorde met de naam van de vader eerst, is inherent patrilineair, omdat bij de volgende generatie de tweede naam – die van de moeder – verdwijnt. Een voorbeeld is het Latijns-Amerikaanse systeem van dubbele naamgeving, met de naam van beide ouders gescheiden door een koppelteken. De eerste naam is die van de vader, en draagt meer sociaal gewicht, een feitelijke ongelijkheid. Gezien onze huidige traditie is het waarschijnlijk dat ook hier de eerste naam – de naam van de vader – meer sociaal gewicht zal dragen.³⁶ Wanneer de eerste naam in een dubbele naam automatisch die van de moeder is, creëert men een inherent matrilineair systeem, en ook hier blijft de seksegelijkheid maar één generatie bestaan. Opteren voor een alfabetische volgorde in de dubbele naam,

zorgt er dan weer voor dat namen met letters achteraan het alfabet na verloop van tijd mogelijks verdwijnen, omdat enkel de eerste naam wordt overgedragen op de volgende generatie. De meest neutrale optie voor bepaling van de volgorde lijkt loting, bijvoorbeeld door de ambtenaar van de Burgerlijke Stand.³⁷

Besluit

Hoewel praktijken en beleid rond naamgeving minder belangrijk lijken dan andere zorgwekkende kwesties zoals discriminatie op de arbeidsmarkt, partnergeweld of reproductieve rechten, zijn het fundamentele mensenrechten. Ze representeren de notie van keuze: de keuze om eigen identiteit en leven te structureren. Wetgeving rond naamgeving promoot bepaalde sociale waarden: voorschriften van de wet brengen bepaalde opvattingen over familie, identiteit en waarden naar buiten via de mogelijkheden in verband met naamgeving die ter beschikking worden gesteld.³⁸ Op die manier heeft de huidige staat van de wet een versterkend effect op ongelijke culturele normen en archaische genderrollen, ondersteunt het ongelijkheid en schendt het constitutionele en mensenrechtelijke principes van gelijke behandeling tussen mannen en vrouwen.³⁹

Een wijziging van de huidige regeling van patrilineaire naamsvererving is dus zeker op haar plaats. De politieke wereld doet er al vijftientig jaar over om deze ouderwetse toestand te actualiseren. Los van de vraag of de samenleving vrugnende partij is, moet de politiek knopen doorhakken, zeker nu de druk internationaal is. Hoewel dergelijke wijziging bepaalde sociale denkpatronen misschien niet onmiddellijk zal doen verdwijnen, is het wel een belangrijke stap. Terwijl ingrijpende maatregelen die alle aspecten van patrilineaire overdracht aanpakken het best zouden zijn om het probleem te verhelpen, is het ook het meest waarschijnlijk dat ingrijpende veranderingen op meer verzet stoten. Alle opties openlaten zoals in het huidige voorstel is misschien een meer bescheiden benadering die op minder verzet zal stoten, maar die mensen kan helpen om er op zijn minst over na te denken. De wet veranderen is vaak de eerste stap om maatschappelijke percepties en gewoonte te veranderen.⁴⁰

29 Toelichting bij het Wetsvoorstel van Lydia De Pauw-Deveen c.s. van 31 oktober 1987 "betreffende de familienaam van het kind", Senaat 1987-1988, Doc. nr. 671/1, p. 2.

30 "Dossier vrouwenraad", p. 23.

31 E. Carasco, "What's in a name? Whose name is it anyway? – Comment on Trociuck v. B.C.", U.B.C. Law Review, 2004, p. 260.

32 Toelichting bij het Wetsvoorstel van Lydia De Pauw-Deveen c.s. van 31 oktober 1987 "betreffende de familienaam van het kind", Senaat 1987-1988, Doc. nr. 671/1, p. 2.

33 Het zogenaamde 'voorstel Despotopoulos'. C. Despotopoulos, "Sur le nom de famille", Rev. Trim. Dr. Civ., 1969, 718-722.

34 "Advies IGVM", p. 6.

35 Deze discussie valt buiten het toepassingsgebied van dit artikel. Kort samengevat: als element van de juridische staat van de persoon is het geslacht enkelvoudig en statisch, terwijl geslacht in werkelijkheid meervoudig en veranderlijk kan zijn. Bijgevolg botsen transgenders en transseksuelen op de grenzen van het juridische geslacht en houdt het voorstel Despotopoulos geen rekening met deze realiteit. (Zie bespreking door A. Leven, "Het rechtssubject (m/v)? Twee visies op de rechtspraak van het EHRM over transseksualiteit", Tijdschrift voor genderstudies, 2006, nr. 1, p. 39-50).

36 M.H. Weiner, "We are family: valuing associationalism in disputes over children's surnames", North Carolina Law Review, 1996-1997, p. 1642

37 "Advies IGVM", p. 7.

38 D. Anthony, "A spouse by any other name", William & Mary Journal of Women and the Law, 2010, p. 214.

39 D. Anthony, "A spouse by any other name", William & Mary Journal of Women and the Law, 2010, p. 190.

40 D. Anthony, "A spouse by any other name", William & Mary Journal of Women and the Law, 2010, p. 213.

Tulband op identiteitsdocument. Singh verloor in Straatsburg, maar wint nu in Genève

HRC, 26 September 2013, Singh t. Frankrijk, CCPR/C/108/D/1928/2010

Saila Ouald Chaib*

De Franse autoriteiten weigerden Mr. Mann Singh een paspoort te verstrekken aangezien hij een tulband droeg op de pasfoto die hij voorlegde. Dezelfde foto vormde bij zijn drie eerdere paspoorten geen enkel probleem. Hij stapte hierop naar het VN Mensenrechtencomité. Het Comité oordeelde dat Singh's recht op godsdienstvrijheid geschonden werd.

Enkele jaren geleden heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna EHRM) zich over een gelijkaardige vraag gebogen. Mann Singh, dezelfde verzoeker, klaagde toen over het feit dat de autoriteiten weigerden zijn rijbewijs te verlengen. Het is niet de eerste keer dat het Mensenrechtencomité van de VN (hierna het Comité) met dezelfde soort problematiek geconfronteerd wordt als het EHRM, maar dat het comité eveneens te maken krijgt met een verzoeker die in een gelijkaardige zaak reeds naar het Europees Hof gestapt was, kan gerust uitzonderlijk genoemd worden.

VN Mensenrechtencomité versus Europees Mensenrechtenhof

Net als in zijn eerdere beslissing in de zaak *Ranjit Singh t. Frankrijk*¹, beslist het VN Comité dat het verbieden van het dragen van een tulband op een pasfoto bestemd voor officiële documenten ingaat tegen het recht op godsdienstvrijheid zoals gewaarborgd door artikel 18 van het BuPo-verdrag. Wanneer een dergelijk verbod ingevoerd wordt met het doel om door middel van identificeerbaarheid de publieke veiligheid te garanderen, kan dit enkel gerechtvaardigd worden wanneer men aantoont dat er een daadwerkelijk gevaar van onveiligheid bestaat. Hoewel het Comité het belang van het veiligheids criterium erkent, stelt het vast dat Frankrijk niet uitlegt waarom een tulband — een hoofdbedekking waarbij het gezicht zichtbaar blijft — de identificatie van een individu op zich zou bemoeilijken. Bovendien vraagt het Comité zich af hoe de vereiste van het blootshoofds verschijnen op identiteitsdocumenten de identificatie zou bevorderen, temeer de verzoeker in het openbaar

wel zijn tulband draagt en er dus in het echt anders uitziet dan op zijn identiteitsdocument. Ook het risico op identiteitsfraude is volgens het Comité niet aangetoond. Deze redenering staat in schril contrast met de redenering die gehanteerd werd in gelijkaardige zaken door het Europees Mensenrechtenhof. Het EHRM verklaarde de zaak *Mann Singh t. Frankrijk*² manifest ongegrond en dus onontvankelijk. Het EHRM argumenteerde dat het blootshoofds verschijnen op een identiteitsdocument noodzakelijk is om identiteitscontroles te kunnen uitvoeren. Deze controles zijn volgens het Hof noodzakelijk om de publieke veiligheid te waarborgen en vallen binnen de appreciatiemarge van de staat. In tegenstelling tot het VN-mensenrechtencomité ging het EHRM dus niet over tot een concrete afweging of het doel, namelijk het waarborgen van de publieke veiligheid, een inmenging van het recht op godsdienstvrijheid van de verzoeker rechtvaardigt. Het beperkte zich enkel tot de vaststelling dat identiteitscontroles noodzakelijk zijn om de publieke veiligheid te waarborgen en nam gewoon aan dat het blootshoofds verschijnen op een identiteitsdocument vereist is om identiteitscontroles te kunnen uitvoeren. Hoewel de beslissingen van het Comité strikt gezien niet afdwingbaar zijn, geeft het hier toch een belangrijk signaal. Publieke veiligheid wist niet zomaar het individueel recht op godsdienstvrijheid uit. De staat moet kunnen aantonen dat een inmenging in het recht van het individu noodzakelijk is om de veiligheid te waarborgen. De vraag die zich nu aandient is in hoeverre deze uitspraken van het Comité een impact zullen hebben in toekomstige zaken over godsdienstvrijheid die voor het EHRM komen. Met twee beslissingen die lijnrecht tegenover de redenering van het Hof staan, en – in mijn ogen – beter aanleunen bij de tekst van het recht op godsdienstvrijheid zoals gewaarborgd door artikel 18 van het BuPo-verdrag en artikel 9 van het EVRM, kan het Europees Hof moeilijk zomaar de andere kant uitkijken.³ Maar misschien komt het niet eens zover en gaan individuen vanuit strategische overwegingen sneller opteren om bij het Comité hun gading te vinden dan beroep te doen op het EHRM om inmengingen in hun recht op vrijheid van religie aan te klagen.⁴

* Saila Ouald Chaib is doctoraal onderzoekster aan het Human Rights Centre van de Ugent.

¹ HRC, 27 september 2011, *Ranjit Singh t. Frankrijk*, CCPR/C/102/D/1876/2009. Deze zaak had betrekking op het verbod op het dragen van een tulband op een verblijfsvergunning.

² EHRM, 13 November 2008, *Mann Singh v. France*, app. No. 4479/07.

³ Zie ook E. Brems, E. Bribosia, I. Rorive en S. van Drooghenbroeck, « Le port de signes religieux dans l'espace public: vérité à Strasbourg, erreur à Genève? », JT 2012, 602-603.

⁴ Zie ook A. Barass, "Transnational Understandings of Secularisms and Their Impact on the Right to Religious Freedom — Exploring Religious Symbols Cases at the UN and ECHR", *Journal of Human Rights* 2012, 11:273.